

Małgorzata Błażejowska¹
Instytut Ekonomii i Zarządzania
Politechnika Koszalińska
Koszalin

Funkcjonowanie podmiotów ekonomii społecznej na obszarach wiejskich na przykładzie spółdzielni socjalnych

Functioning of the social economy in rural areas on the example of social cooperatives

Synopsis. W artykule ukazano funkcjonowanie podmiotów ekonomii społecznej na obszarach wiejskich na przykładzie spółdzielni socjalnych. Na podstawie przeprowadzonych badań scharakteryzowano 14 jednostek, które określiły swoją kondycję finansową jako dobrą. Analiza uzyskanych w pracy wyników pozwala stwierdzić, że znaczącą rolę w tym sukcesie odgrywa wielobranżowy profil działalności, wsparcie ze strony organizacji pozarządowych, współpraca z lokalnym samorządem oraz dofinansowanie ze środków krajowych i unijnych.

Słowa kluczowe: ekonomia społeczna, spółdzielnia socjalna, obszary wiejskie, wsparcie.

Abstract. The article presents the functioning of social economy in rural areas based on a case study of social cooperatives. 14 units were characterized basing on a survey, which had declared their financial condition as good. According to the research a key role in this success plays a multiple business profile, a support from NGOs, a cooperation with the local self-government and funding from national and European funds.

Key words: social economy, social cooperative, rural areas, support.

Wstęp

Ekonomia społeczna to rodzaj przedsięwzięć, których celem jest świadczenie usług lub produkcja dóbr dla jakiejś wspólnoty (szczególnie lokalnej), z przewagą kapitału ludzkiego nad kapitałem finansowym, systemem zarządzania niezależnym od sektora publicznego oraz demokratycznym funkcjonowaniem [vivat i Tiry 2000]. Trudno mówić o jednym europejskim modelu ekonomii społecznej. W każdym państwie model ten dostosowany jest do warunków lokalnych. Unijne przedsiębiorstwa społeczne przyjmują formy prawne stowarzyszeń i spółdzielni (Szwecja, Finlandia), towarzystw spółdzielczych i spółdzielni solidarności społecznej (Włochy), spółek (Hiszpania, Belgia, Irlandia, Niemcy), towarzystw przemysłowych i związków oszczędnościowych (Wielka Brytania) [Mierzwa 2006]. W niektórych krajach unijnych, takich jak Finlandia, Wielka Brytania czy Niemcy idea spółdzielczości socjalnej nie występuje w systemie prawnym, ale jest częścią polityki organizacji pozarządowych. W innych krajach Wspólnoty, takich jak np. Grecja lub Włochy, spółdzielczość socjalna posiada nie tylko wsparcie w działalności organizacji pozarządowych ale również w systemie prawnym. Ta tradycja w połączeniu z zapleczem

¹ Dr, e-mail:blazejowska@op.pl.

prawnym stała się podstawą dla polskiego ustawodawcy, gdy zaczął on tworzyć, na wzór modelu włoskiego, spółdzielczość socjalną w Polsce [Michalik 2011]. Krajowe podmioty ekonomii społecznej funkcjonują za pośrednictwem kilku form instytucjonalno-prawnych, do których należą m.in. stowarzyszenia, fundacje, spółdzielnie, spółdzielnie socjalne, zakłady aktywności zawodowej i centra integracji społecznej. Doskonałym środkiem na zwalczanie bezrobocia i odchodzenie od rolnictwa dla mieszkańców obszarów wiejskich okazały się być spółdzielnie socjalne. Wydaje się to bardzo ważne szczególnie na terenach gmin wiejskich, gdzie trzeba poszukiwać różnych źródeł zarobkowania aktywizując jednocześnie środowisko, w którym ludzie bardzo często poddają się marazmowi i zniechęceniu, nie widząc dla siebie możliwości rozwoju. Analizowana forma podmiotów jest charakterystyczna dla włoskich obszarów wiejskich. Obecnie we Włoszech istnieje około 4,5 tys. spółdzielni socjalnych, z czego 70% świadczy usługi socjalne, a 30% prowadzi programy reintegracji społeczno-zawodowej [Spółdzielnia... 2009].

Zgodnie z ustawą z dnia 27 kwietnia 2006 o spółdzielniach socjalnych [Ustawa... 2006] przedmiotem działalności spółdzielni jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków. Spółdzielnia socjalna oprócz działalności gospodarczej działa na rzecz społecznej i zawodowej reintegracji jej członków. W związku z tym stanowi formę prawną podmiotu łączącego cechy przedsiębiorstwa oraz organizacji pozarządowej, mającą umożliwić jej członkom, którymi muszą być w 50% osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, powrót do uregulowanego życia społecznego i aktywności na rynku pracy. Warto zauważyć, że w przypadku spółdzielni socjalnej zysk uzyskany z działalności tylko w części (zazwyczaj 20%) dzielony jest pomiędzy jej członków. Pozostała część stanowi specjalny fundusz służący wsparciu społecznemu członków spółdzielni, edukacji, organizacji szkoleń i podnoszeniu kwalifikacji. Istnieje również możliwość odkładania pieniędzy na poczet przyszłych wynagrodzeń dla spółdzielców, stanowiąca zabezpieczenie na okres spadku obrotów. Spółdzielnia socjalna może prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków oraz ich środowiska lokalnego, a także działalność społecznie użyteczną w sferze zadań publicznych określonych w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Praca w spółdzielni, jako praca w zespole, ma dużo zalet, np. zwiększa poczucie bezpieczeństwa, motywuje do rozwoju, pozwala na szybsze i sprawniejsze realizowanie zadań, zwiększa poczucie odpowiedzialności i świadomości roli, jaką odgrywa się w grupie [Miżejewski 2009].

Cel i metoda badań

Celem artykułu jest przedstawienie funkcjonujących na terenie obszarów wiejskich spółdzielni socjalnych wraz z uwzględnieniem uwarunkowań mających wpływ na ich rozwój. Badania przeprowadzono na terenie całej Polski w okresie od 04.2011 do 06.2011 r. Przedmiotem badania było 14 spółdzielni socjalnych. Ich dobór miał charakter celowy i dotyczył spółdzielni, które określiły swoją kondycję finansową jako dobrą. Spośród 30 wybranych losowo podmiotów funkcjonujących na obszarach wiejskich 14 z nich stwierdziło, że nie ma problemów finansowych. Pozostałe 7 spółdzielni określiło swoją kondycję finansową jako złą, a 9 badanych podmiotów nie udzieliło jednoznacznej odpowiedzi. Wśród potencjalnych uwarunkowań mających wpływ na rozwój spółdzielni i ekonomiczny sukces zbadano profil działalności, wsparcie finansowe i pomoc ze strony

władz samorządowych. Analizy dokonano na podstawie wywiadów przeprowadzonych osobiście oraz drogą telefoniczną i internetową z pracownikami spółdzielni. Pytania dotyczyły sytuacji finansowej, daty powstania, inicjatora pomysłu, profilu działalności, relacji z otoczeniem, wsparcia finansowego, jego źródeł i przeznaczenia oraz form współpracy z samorządem lokalnym. Badania objęły podmioty funkcjonujące na rynku już kilka lat (9 spółdzielni), jak i powstałe dopiero w 2010 roku (6 spółdzielni).

Wyniki badań

Według danych Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych w Polsce na dzień 12.09.2011 jest zarejestrowanych w Krajowym Rejestrze Sądowym (KRS) 373 spółdzielni. Najwięcej w woj. śląskim (48), wielkopolskim (41), mazowieckim (39), małopolskim (32) i łódzkim (30). W sześciu województwach występuje średnio około 20 podmiotów tego rodzaju. Tylko 7 spółdzielni socjalnych funkcjonuje w woj. podlaskim i świętokrzyskim. Spośród spółdzielni działających na terenie Polski 89 posiada siedzibę na terenie obszarów wiejskich, gmin wiejskich i miejsko-wiejskich, co stanowi 24% ogółu. Największą liczbę analizowanych podmiotów ekonomii społecznej posiada woj. wielkopolskie (14), mazowieckie (10) i śląskie (10). W odniesieniu do liczby podmiotów funkcjonujących w danym województwie największa ich liczba na obszarach wiejskich znajduje się w woj. opolskim (50%) i podkarpackim (43%). Co trzecia spółdzielnia ma swoją siedzibę w gminie wiejskiej w woj. lubelskim (35%), wielkopolskim (34%) i zachodniopomorskim (34%). W pozostałych województwach swoją siedzibę na obszarach wiejskich ma zaledwie kilka podmiotów. W woj. świętokrzyskim i podlaskim funkcjonuje tylko 1 spółdzielnia (14% ogółu) a 3 wspólnoty działają na terenie gmin wiejskich w woj. kujawsko-pomorskim (14%) i łódzkim (12%).

Tabela 1. Spółdzielnie socjalne w poszczególnych województwach

Table 1. The social cooperatives operating in different provinces

Województwo	Liczba spółdzielni socjalnych w danym województwie	% w odniesieniu do całego kraju	Liczba spółdzielni socjalnych na obszarach wiejskich	% w odniesieniu do województwa
dolnośląskie	22	5,9	6	27
kujawsko-pomorskie	21	5,6	3	14
lubelskie	17	4,5	6	35
lubuskie	14	3,7	4	28
łódzkie	31	8,3	3	10
małopolskie	32	8,6	4	12
mazowieckie	39	10,4	10	26
opolskie	12	3,2	6	50
podkarpackie	14	3,7	6	43
podlaskie	7	2,0	1	14
pomorskie	20	5,4	5	25
śląskie	48	13,0	10	21
świętokrzyskie	7	2,0	1	14
warmińsko-mazurskie	25	6,7	5	20
wielkopolskie	41	11,0	14	34
zachodniopomorskie	23	6,0	8	34

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OZRSS według stanu na dzień 12.09.2011.

Na uwagę zasługuje fakt, że są gminy, na terenie których jest zarejestrowanych kilka spółdzielni, np. aż cztery spółdzielnie istnieją na terenie gminy Byczyna o 10 tysiącach mieszkańców. Na terenie gminy Lwówek Wlkp. działa spółdzielnia socjalna w Marszewie, Władysławowie i Posadowku. W Chudobczycach funkcjonują dwie spółdzielnie: "Kram" i "Świt".

Trafny wybór profilu działalności jest jednym z sukcesów przedsięwzięcia ekonomicznego. Działalność prowadzona w ramach badanych spółdzielni socjalnych obejmuje wiele różnorodnych branż, czasami znacznie się różniących. Szansę na sukces zwiększa łączenie kilku działalności i atrakcyjność oferowanych usług. Większość spółdzielni (86%) prowadzi działalność usługową, która polega na usługach: cateringowych („Kram”, „Świt”, „Austeria Krokus”, „Skwerek”, „Gród Gotów”, „Dobromir”), porządkowych i pielęgnacji zieleni („Marszewo”, „Dąb”, „Skwerek”); remontowych i budowlanych („UHP”, „Dąb”, „Winda”), opiekuńczych nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi („Eko-Farma”, „Dąb”), stolarskich („Winda”), leśnych („Las Vegas”) i organizacji szkoleń („UHP”).

Pięć badanych podmiotów (36%) postanowiło prowadzić działalność związaną z ekologią. Prowadząca hodowlę roślin i zwierząt spółdzielnia „Świt” ze wsi Chudobczyce ma szerokie pole działalności obejmujące programy ochrony bioróżnorodności świni złotnickiej pstrej, starych odmian drzew owocowych, chów kurki rodzimej rasy zielononózki kuropatwianej, hodowlę owiec rasy BMC, kóz rasy alpejskiej, świń w hodowli pastwiskowej, uprawę zbóż, warzyw i ziół. Gospodarstwo rolne spółdzielni socjalnej z Marszewa o powierzchni 16 ha, od 18 lat posiada certyfikat gospodarstwa ekologicznego. Uprawia się w nim warzywa, zboże (pszenica, owies, żyto, orkisz) oraz hoduje kury, kaczki, krowy czerwone polskie oraz świnię. Wielobranżowa spółdzielnia „Eko-Farma” z Władysławowa zajmuje się uprawą ekologiczną warzyw, prowadzi plantację czarnej porzeczki, szkółkę drzewek owocowych oraz zielnik służący propagowaniu i zakładaniu przydomowych upraw ziół. Dużą popularnością wśród klientów cieszą się produkty zdrowej żywności, np. wędliny i chleb (Prudnik), produkty regionalne z kuchni Kartuzjanów (Węsiory) oraz makaron ekologiczny (Chudobczyce).

Dla 29% badanych przedsiębiorstw społecznych przedmiotem działalności, która przynosi dochody, okazała się produkcja. Spółdzielnia ze wsi Prostki wytwarza zabawki i materiały edukacyjne do szkół i przedszkoli. W chwili powstania podmiotu oferta obejmowała około 18 propozycji, natomiast w chwili obecnej wynosi około 300 produktów katalogowych. Spółdzielnia stworzyła również „Klockolandię”, miejsce zabaw dla dzieci, gdzie skorzystać można z 20 tys. klocków, ściany magnetycznej i ściany do pisania. Poza tym spółdzielcy organizują warsztaty ceramiczne, malowania na szkle, odlewów gipsowych, wykonywania bombek oraz imprezy dla szkół i przedszkoli. Spółdzielnia Socjalna „Skwerek” w Węgorzynie oferuje do sprzedaży wykonane własnoręcznie budki i karmniki dla ptaków oraz budy dla psów i kotów, a „Winda” z Lutolu Mokrego produkuje meble na zamówienie. Podmiot ekonomii społecznej „Szklany Świat” z Krośnic zajmuje się nie tylko produkcją bombek choinkowych, zarabia także przyjmując u siebie wycieczki szkolne i pokazując dzieciom cały cykl produkcji bombek. Uczniowie mogą sami je ozdabiać i każdy dostaje w prezencie bombkę ze swoim imieniem. Jak wynika z przeprowadzonego wywiadu, każdego dnia 6 wycieczek szkolnych zwiedza fabrykę i zostaje wyprodukowanych ponad 1000 bombek, na które zamówienia są nie tylko z Polski, ale również z Holandii, Włoch i Niemiec.

Dla 36% analizowanych podmiotów ważną rolę w prowadzeniu spółdzielni socjalnej odgrywa działalność związana z turystyką. W tym przypadku pomysłowość członków bazuje na tym, co w danej miejscowości się znajduje: osobliwościach przyrody, ciekawej historii miejscowości, bądź też na unikalnych umiejętnościach jej mieszkańców. Przykładem takiej działalności jest np. gród rycerski (Byczyna), zwiedzanie fabryki ozdób szklanych (Krośnice), gród Gotów, haft kaszubski, specjały kuchni Kartuzjanów (Węsiory) i atrakcje turystyczne w Górach Sowich: narty, kulig, nordic walking, walimskie sztolnie (Rzeczka).

Tabela 2. Charakterystyka badanych spółdzielni socjalnych

Table 2. Characteristics of the study of social cooperatives

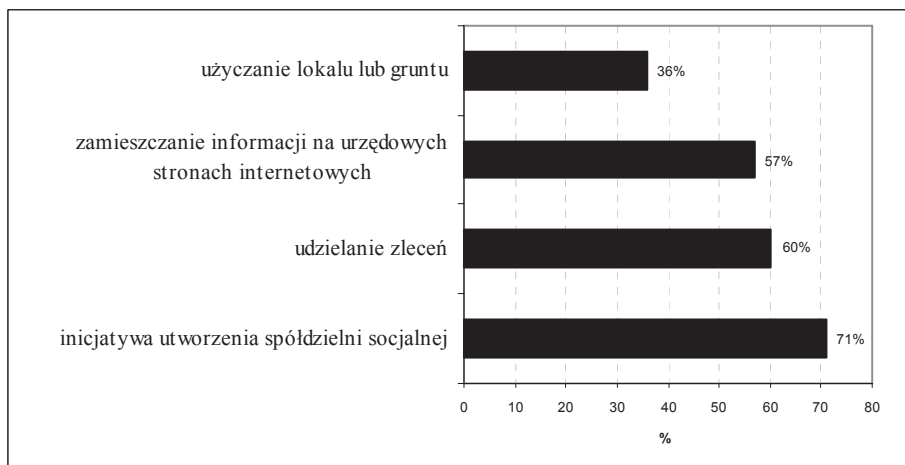
Nazwa spółdzielni socjalnej	Nazwa gminy	Rok powstania	Rodzaj działalności
Usługowo/ Handlowo/ Produkcyjna (UHP) „Kram” „Świt”	Polanowice, gmina Byczyna	2005	usługi w zakresie prac brukarskich, dekarских, remontowych, budowlanych; prowadzenie szkoleń
„Marszewo”	Chudobczyce	2005	sklep ogrodniczo-zielarski i usługi cateringowe
„Eko-Farma”	Władysławowo	2006	produkcja makaronu ekologicznego, hodowla ekologiczna, organizacja imprez i prowadzenie hotelu
„Stara Szkoła”	Prostki	2007	gospodarstwo rolne, usługi porządkowe, pielęgnacja zieleni, pozyskiwanie drewna opałowego, sklep z używaną odzieżą
„Austeria Krokus”	Rzeczka	2007	uprawa ekologiczna warzyw, usługi pielęgnacyjne dla osób chorych i starszych w ich domach
„Szklany Świat”	Krośnice	2009	produkcja zabawek i materiałów edukacyjnych do szkół i przedszkoli, organizacja imprez
„Dąb”	Czerwonak	2009	prowadzenie pensjonatu
„Skwerek”	Węgorzyno	03.2010	produkcja bombek choinkowych, oprowadzanie wycieczek
„Gród Gotów”	Węsiory	07.2010	usługi związane z opieką nad osobami starszymi, pielęgnacja zieleni, prace remontowe i porządkowe, florystyka
„Winda”	Lutol Mokry	09.2010	produkcja schronień dla zwierząt, pielęgnacja zieleni, usługi porządkowe, działalność gastronomiczna
„Las Vegas”	Nasale, gmina Byczyna	10.2010	działalność gastronomiczna
„Dobromir”	Prudnik	12.2010	usługi stolarskie, produkcja mebli, naprawy i konserwacje
			usługi leśne
			wyrób domowych wędlin i pieczywa, prowadzenie punktu gastronomicznego

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z myślą o poszerzeniu kręgu odbiorców o klientów z całego kraju, jak i zagranicy, większość spółdzielni socjalnych oferuje swoje produkty i usługi za pośrednictwem stron internetowych, co przynosi wymierne efekty. Jak wynika z powyższych przykładów, spółdzielnie socjalne na obszarach wiejskich wcale nie muszą być konkurencją dla prywatnych przedsiębiorców, a jedynie wykorzystują niszę jaka powstała na rynku świadczonych usług.

Jednym z najważniejszych czynników decydujących o sukcesie w badanych spółdzielniach socjalnych jest bardzo dobra relacja z władzami samorządowymi. Wzajemna współpraca leży w interesie obu stron. Gmina pokrywa wszelkie koszty związane z pomocą

społeczną, a dzięki tworzonej gospodarce społecznej wydatków jest mniej. Dominującą rolę w kreowaniu przedsiębiorczości społecznej odgrywają lokalni liderzy, którymi mogą być właśnie przedstawiciele władz samorządowych. Z inicjatywy tych organów powstały spółdzielnie w Buczynie, Węgorzynie, Czerwonaku i Prudniku. W czterech z badanych spółdzielni inicjatorem stworzenia podmiotu okazała się organizacja pozarządowa. Fundacja Pomocy Wzajemnej „Barka” była promotorem dla wspólnoty „Świt” i „Kram”. Stowarzyszenie „Węsiory” zainicjowało powstanie spółdzielni „Gród Gotów”, a Spółdzielnia Socjalna „Winda” została założona przez Fundację „Nasz Dom” oraz Stowarzyszenie Zastępczego Rodzicielstwa, Oddział w Żaganii. Proces wcielania ambitnych planów w życie nie był wcale prosty, niektóre organizacje pracowały nad przedsięwzięciem od kilku lat. Kluczową rolę dla aktywizacji społecznej odgrywa partnerstwo, np. w gminie Lwówek Wlkp., której poważnym problemem było bezrobocie mieszkańców popegeerowskich wiosek. Z inicjatywy partnerstwa lokalnego, w skład którego weszły władze samorządowe i 3 organizacje pozarządowe, powstały aż 3 spółdzielnie socjalne, które realizują usługi na rzecz społeczności lokalnych. Spółdzielnia „Austeria Krokus” powstała z inicjatywy małżeństwa Szwaja, ale przy silnym wsparciu partnerstwa na Rzecz Rozwoju „Muflon”, w skład którego weszło 12 podmiotów. Spółdzielnia „Szklany Świat” powstała z inicjatywy pracowników upadłej wytwórni bombek choinkowych, władz samorządowych, Dolnośląskiej Fundacji Ekorozwoju i Fundacji Doliny Baryczy. Przedsiębiorstwo społeczne ma większe szanse utrzymania się na rynku, rozwoju i wreszcie zakorzenienia w społeczności lokalnej, jeśli nie jest tworzone przez jedną, nawet najbardziej sprawną instytucję, ale przez partnerstwo lokalne. Ewolucja ekonomii społecznej w Europie podąża w kierunku kultury partnerstwa [Każmierczak I Rymśa 2008].

Rys.1. Formy wsparcia ze strony władz samorządowych, %

Fig.1. Forms of support from local authorities, %

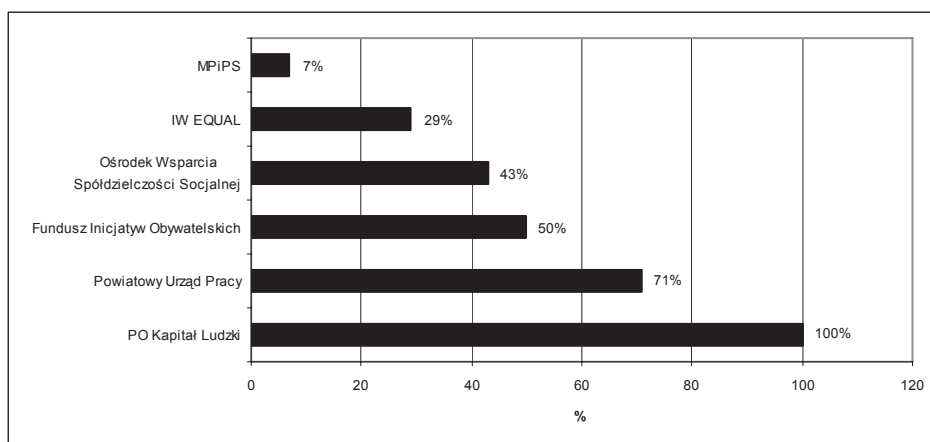
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań własnych.

W większości badanych spółdzielni (60%) organy samorządowe są zleceniodawcami świadczonych przez podmioty ekonomii społecznej usług. Wspólnota „Skwerek” świadczy usługi porządkowe na rzecz gminy. Zlecenie to dostała wygrywając ogłoszony przez gminę przetarg. Zleceniodawcą dla spółdzielni jest również powiat jak i, co najważniejsze, mieszkańcy gminy. Wójt gminy Walim zleca „Austerii Krokus” różne prace, np. catering na spotkania gminne, festyny i inne okazje. Poza tym dzięki wsparciu władz samorządowych w Walimskim Ośrodku Kultury została otwarta galeria sztuki miejscowych twórców, która jest prowadzona przez spółdzielców. Spółdzielnia „Dąb” jest wspierana przez gminę w zakresie prac biurowych, użyczenia miejsca na siedzibę, powierzenia opieki nad jeziorem oraz zlecenia prac w formie bezprzetargowej i przetargowej. Wielobranżowa spółdzielnia „Eko-Farma” świadczy usługi opiekuńcze dla podopiecznych Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej we Lwówku, natomiast spółdzielnia „Marszewo” realizuje prace porządkowe na rzecz gminy zlecane przez burmistrza. „Las Vegas” ze wsi Nasale świadczy usługi w zakresie gospodarki leśnej dla Nadleśnictwa Kluczbork oraz gminnych i prywatnych właścicieli terenów zalesionych, dzięki czemu regularnie uzyskuje przychody wystarczające na pokrycie bieżących płatności i wynagrodzeń członków spółdzielni. Spółdzielnia „Winda” z Lutolu Mokrego współpracuje z Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej i Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Międzyrzeczu. W pięciu przypadkach (36%) władze lokalne udostępniły spółdzielniom miejsca na siedzibę. Godnym naśladowania przykładem jest postępowanie starosty milickiego, który wyraził zgodę na oddanie w nieodpłatne użytkowanie spółdzielni socjalnej „Szklany Świat” w Krośnicach budynku po dawnym laboratorium przy szpitalu, w którym zmieściło się biuro, sala dmuchaczy bombek i dekoratorów, magazyn i sklep. Analogiczna sytuacja wystąpiła w spółdzielni socjalnej z gminy Węsiory, gdzie 6 mieszkańek otworzyło punkt gastronomiczny „Karczma Podgrodzie”. Wójt gminy Sulęczyno nieodpłatnie udostępnił teren na prowadzoną działalność w sezonie letnim obok grodu Gotów, a poza sezonem dzięki pomocy władz samorządowych członkinie znalazły lokum w remizie strażackiej. Spółdzielnia „Dobromir” wykonuje swoją działalność w pomieszczeniach wynajętych przez starostwo. Władze miejskie bez przetargu wynajęły im także pomieszczenia w centrum Prudnika, gdzie spółdzielcy założyli punkt gastronomiczny. Dowodem dobrej współpracy między jednostkami są również informacje znajdujące się na stronach internetowych urzędu gminy lub miasta na temat podmiotów ekonomii społecznej funkcjonujących na danym terenie. W przypadku badanych spółdzielni taka sytuacja występuje w gminie Byczyna, Kwilcz, Lwówek Wlkp., Krośnice, Węgorzyno. Dzięki temu 8 przedsiębiorstw społecznych (57%) ma dodatkową reklamę.

Zgodnie z ustawą członkowie spółdzielni socjalnych mają prawo do refundacji składek ZUS oraz możliwość dofinansowania w urzędzie pracy do 30% średniej krajowej pensji. Spółdzielnie są zwolnione z opłat rejestrowych (wpis do KRS-u oraz do Monitora Sądowego i Gospodarczego) oraz z podatku od osób prawnych (CIT) w zakresie reintegracji. Niestety, mimo zapisów dotyczących możliwości pozyskania funduszy na utworzenie spółdzielni z Powiatowego Urzędu Pracy (PUP), aż 4 badane spółdzielnie: „Świt”, „Kram”, „Marszewo” i „Eko-Farma” jego nie otrzymały. Brak środków znacznie utrudnił możliwości działania, ale z pomocą przyszło wsparcie unijne, od 2006 roku doradcze, natomiast od 2007 roku finansowe. Pozostali członkowie badanych 10 spółdzielni (71%) oświadczyli, że otrzymali dotację z PUP na rozpoczęcie działalności. W przypadku spółdzielni z Węsiory pozwoliło to na zakup przyczepy gastronomicznej i niezbędnego sprzętu oraz stworzenie miejsca dla gości. W Byczynie pozyskaną dotację

spółdzielcy przeznaczali na zakup maszyn oraz sprzętu do prac remontowo-budowlanych, m.in. ciągnika z przyczepą, samochodu dostawczego, betoniarki i rusztowania. Oprócz wsparcia unijnego pięciu członków spółdzielni „Stara Szkoła” otrzymało środki finansowe z PUP w Ełku na utworzenie stanowisk pracy. Środki te pozwoliły doposażyć poszczególne pracownie oraz zakupić materiały umożliwiające rozpoczęcie produkcji. PUP z Łobza zaoferował wsparcie podmiotu „Skwerek”, udzielając dotacji na założenie spółdzielni a także podejmując się refundacji składek na ubezpieczenie zdrowotne i społeczne. W przypadku spółdzielni „Dobromir” urząd pracy przekazał każdemu ze spółdzielców po 13 tys. zł na rozpoczęcie działalności. Dzięki dofinansowaniu z PUP „Szkłany Świat” wyremontował pomieszczenia, zakupił odpowiedni sprzęt i samochód dostawczy.

Poza dofinansowaniem wynikającym z ustawy, od 2006 roku w ramach programu Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (MPiPS) finansowano działanie Ośrodków Wsparcia Spółdzielczości Socjalnej (OWSS), które udzielały pomocy spółdzielniom socjalnym oraz organizacjom pozarządowym, m.in. w postaci grantów do 20 tys. zł. Ta forma pomocy odegrała znaczącą rolę dla 6 badanych podmiotów (43%). W 2007 roku spółdzielnia UHP z Byczyny uzyskała z OWSS dofinansowanie w kwocie 20 tys. zł na projekt „Spółdzielnia socjalna – przedsiębiorstwo, które może wyrobić sobie dobrą markę i być pożądanym partnerem na rynku pracy”. Pieniądze przeznaczono na zakup narzędzi, poprawę warunków BHP i remont pojazdów mechanicznych. Oprócz tego dotację pozyskały podmioty: „Eko-Farma” w kwocie 19 tys. zł, za które kupiono sprzęt ogrodniczy (m.in. system nawadniania kompleksowego dla tuneli foliowych) oraz na restrukturyzację: „Kram” (8,6 tys. zł), „Świt” (6 tys. zł) i Marszewo (8,2 tys. zł).

Rys. 2. Źródła finansowania badanych spółdzielni socjalnych,%

Fig. 2. Sources of financing of social cooperatives surveyed,%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań własnych

W kolejnym roku grant otrzymała znowu spółdzielnia UHP z Byczyny w kwocie 9 tys. zł na nowy profil działania, tj. usługi szkoleniowe, oraz „Marszewo” (1,4 tys. zł) i „Eko-Farma” (4 tys. zł). W 2009 roku z wielkopolskiego OWSS spółdzielnia „Szkłany Świat” otrzymała 8 tys. zł na rozpoczęcie działalności, a „Austeria Krokus” 10 tys. zł na restrukturyzację. Niestety w 2010 roku MPiPS zlikwidowało finansowanie Ośrodków.

Istnieje również możliwość dofinansowania bezpośrednio z ministerstwa. Tym sukcesem może się poszczycić spółdzielnia UHP z Byczyny (7%), której w 2009 roku przyznano dotację w kwocie 59 020 zł.

Jak wynika z przeprowadzonych badań, oprócz wsparcia krajowego znaczącą rolę dla funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej odgrywa wsparcie unijne. Ważnym źródłem finansowania spółdzielni socjalnych są unijne środki z Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) w ramach dwóch programów operacyjnych: Kapitał Ludzki (KL) i Fundusz Inicjatyw Obywatelskich (FIO). Wszyscy członkowie badanych spółdzielni stwierdzili, że uczestniczyli w szkoleniach oraz zajęciach reintegracji społecznej i zawodowej organizowanych przez instytucje, których działalność wspierana była przez Unię Europejską w ramach programu operacyjnego Kapitał Ludzki, natomiast 50% badanych podmiotów uzyskało wsparcie z unijnego programu FIO. W wyniku tej pomocy powstały 4 spółdzielnie socjalne. Konkretnym efektem szkoleń dla bezrobotnych mieszkańców gminy Sulęczyno było założenie spółdzielni socjalnej „Gród Gotów” w Węsiarach, natomiast spółdzielnia z Lutolu Mokrego powstała w ramach unijnego projektu „Przedsiębiorstwo Społeczne WINDA otwarciem drogi zawodowej dla młodzieży z rodzin zastępczych”. Możliwość zdobycia dotacji na zakup odpowiednich maszyn i urządzeń do pracy była jednym z głównych powodów, dla którego 7 mieszkańców wsi Nasale zdecydowało się na założenie wspólnoty. Spółdzielcy uczestniczyli w unijnym projekcie „Rozwój mikroprzedsiębiorstw i spółdzielni socjalnych w województwie opolskim”, w wyniku którego każdy z nich dostał dofinansowanie w kwocie 20 tys. zł oraz wsparcie pomostowe w wysokości 700 zł, wypłacane przez sześć miesięcy. Za pieniądze otrzymane z dotacji członkowie spółdzielni kupili specjalistyczny sprzęt: piły, kosiarki, wózek do ładowania drewna, kaski oraz ubrania robocze. Dzięki realizacji projektu dofinansowanego ze środków FIO w 2009 roku "Aktywność zawodowa a budowanie oferty turystycznej i społecznego wsparcia na bazie systemu promocji Doliny Baryczy" w kwocie 28700 zł, 7 członków spółdzielni socjalnej „Szklany Świat” poszerzyło swoją wiedzę, umiejętności i kompetencje w zakresie animacji lokalnej oraz organizacji wydarzeń kulturalnych i edukacyjnych w ramach imprez plenerowych. Opracowanych i wydrukowanych zostało 2 tys. egzemplarzy folderów promujących ofertę „Szklanego Świata”. Opracowany został również logotyp spółdzielni, który pojawił się na materiałach informacyjnych oraz promocyjnych i umożliwił skuteczniejszą promocję.

Niebagatelną rolę dla rozwoju podmiotów ekonomii społecznej odegrała Inicjatywa Wspólnotowa (IW) EQUAL finansowana przez EFS. Z otrzymanego wsparcia w ramach tej inicjatywy skorzystały 4 badane podmioty (29%). Spółdzielnia Socjalna "Stara Szkoła" Ośrodek Szkolno - Zawodowy w Prostkach powstała jako jedna z 7 spółdzielni w Polsce w ramach projektu EQUAL „Budujemy nowy Lisków”. Z otrzymanego dofinansowania w kwocie 584 tys. zł wyremontowano część budynku po starej szkole. Uzyskane środki pozwoliły na odrestaurowanie oraz w dużej części wyposażenie utworzonych pracowni. Owocnym okazał się projekt „Ekonomia Społeczna w Praktyce” prowadzony przez Fundację „Barka” w partnerstwie z 13 organizacjami i instytucjami. W ramach tej inicjatywy wielobranżowa spółdzielnia „Eko-Farma” z Władysławowa pozyskała grant z konkursu CES Kwilec w wysokości 74 tys. zł, który został przeznaczony na wyposażenie biura, zakup sprzętu do świadczenia usług porządkowych oraz samochodu osobowo-dostawczego, niezbędnego przy świadczeniu usług opiekuńczych dla osób starszych i chorych. Spółdzielnia „Marszewo” uzyskała wsparcie w wysokości 230 tys. zł. Pozyskane środki przeznaczono na zakup samochodów dostawczych, ciągników, pił spalinowych,

rozdrabniaczy do drewna i przyczep ciągnikowych, a ponadto zostały zrefinansowane koszty zatrudnienia przez okres 6-ciu miesięcy dla 10 członków spółdzielni. W 2007 roku Spółdzielnia Socjalna „Świt” otrzymała grant z CES z Kwilcza w wysokości 240 tys. zł na rozwój działalności, z czego 60 tys. zł przeznaczono na modernizację i uruchomienie makaroniarni, a 180 tys. na remont i wyposażenie hotelu. Powyższe przykłady dowodzą, że uzyskane wsparcie finansowe okazało się ważnym czynnikiem rozwoju dla badanych spółdzielni.

Wnioski

- Zgromadzony materiał empiryczny pozwala stwierdzić, że podmioty ekonomii społecznej należą do skutecznych instrumentów zwalczania bezrobocia, wspierania przedsiębiorczości i budowania spójności społecznej na obszarach wiejskich. W odniesieniu sukcesu istotne znaczenie odgrywa dywersyfikacja prowadzonej działalności, dostosowana do potrzeb lokalnego rynku. W analizowanych spółdzielniach dochodową okazała się działalność związana z usługami (86%), turystyką (36%), ekologią (36%) i produkcją (29%).
- Kluczowe znaczenie w funkcjonowaniu spółdzielni socjalnych odgrywają władze lokalne, które w badanych przypadkach były animatorami powstania przedsiębiorstw społecznych (71%), zleceniodawcami (60%) oraz podmiotami oferującymi wsparcie w postaci np. użyczenia lokali, gruntów (36%), zamieszczania materiałów promocyjnych i reklamowych na swoich stronach internetowych (57%).
- Rozwój przedsiębiorczości społecznej wymaga skoncentrowania wysiłków na wykorzystaniu możliwych do pozyskania środków finansowych. Znaczącą rolę dla analizowanych podmiotów odegrało wsparcie unijne za pośrednictwem PO Kapitał Ludzki (100% badanych spółdzielni), FIO (50%) i IW EQUAL (29%). W przypadku źródeł krajowych spółdzielnie skorzystały z dofinansowania z PUP (71%), OWSS (43%) i MPiPS (7%).
- W Polsce funkcjonują 373 spółdzielnie socjalne, w tym tylko 24% ma swoją siedzibę na obszarach wiejskich. W celu zwiększenia liczby podmiotów ekonomii społecznej konieczne jest zakładanie partnerstw lokalnych i wzmocnienie kapitału ludzkiego, czyli ustawiczna edukacja osób bezpośrednio zainteresowanych założeniem spółdzielni, władz samorządowych oraz pracowników służb zatrudnienia i pomocy społecznej.

Literatura

- Katalog spółdzielni socjalnych. [2011]. [Tryb dostępu:] <http://ozrss.pl/katalog.htm>. [Data odczytu: wrzesień 2011].
- Kaźmierczak T., Rymśa M. [2008]: *Przedsiębiorczość społeczna a rozwój zaniedbanych społeczności wiejskich*. [W:] *Finansowanie i otoczenie prawne podmiotów ekonomii społecznej*, J. Hausner (red.). Małopolska Szkoła Administracji Publicznej, Kraków, s. 174.
- Michalik A. [2011]: Spółdzielnia socjalna jako platforma wymiany doświadczeń i podnoszenia kompetencji zawodowych. *Ekonomia Społeczna* nr 1, s. 29.
- Mierzwa D. [2006]: Spółdzielnie socjalne w krajach dawnej UE i w Polsce jako forma aktywizacji obszarów wiejskich. *Więś i Rolnictwo* nr 2 (131), ss. 69-76.

Mizejewski C. [2009]: Dlaczego warto założyć spółdzielnię socjalną? Stowarzyszenie na Rzecz Spółdzielni Socjalnych, Poznań.

Spółdzielnia socjalna krok po kroku. [2009]. M. Ołdak (red.). Akademia Przedsiębiorczości w Starachowicach, Starachowice.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych. [2006]. *Dz. U.* nr 94, poz. 51 z późn.zm..

Vivet D., Thiry B.[2000]: The Enterprises and Organizations: a Strategic Challenge for Employment. Pilot Action 'Third System and Employment' of the European Commission, CIRIEC, s. 11.